

Angyalt látok: magam! Meghalok s arra vágyom
– Bár lenne ablak a Mű és a Rejtelem –,
Hogy viruljon a Szép, s mint fejdísz hordjam álmom
Régvolt egekben: ott szüljön újjá a menny!

De az Alant az úr, és undorral kísért még
E biztos helyen is, ha elér; s befogott
Orral kell állanom, ha előnti a kék ég
Színét az Állati torkán feltört mocsok.

Ó, Énem, te, aki szenvedsz, mondd, hogy lehetne
A kristályt, melyen a monstrum nyomot hagyott,
Szétzúzni, s tolla-nincs szárnyammal égre kelve
Elszökni – bár a tér mélyébe hullhatok?

Szabó Szilárd fordítása

Szász Ferenc

RAINER MARIA RILKE LEVELEI A MAGYAR MILLENNIUMRÓL

Az 1894 és 1896 ősze, az első verseskötet és a Münchenbe való költözés közötti két év Rainer Maria Rilke életének és költészetének rendkívül mozgalmas időszaka. Nemcsak az érettségi vizsgát teszi le, hanem versei és prózai írásai tizenegy város (Prága, Bécs és Berlin mellett Boroszló, Braunschweig, Bréma, Drezda, Hamburg, Nürnberg, Padeborn és Strassburg) tizenöt folyóiratában látnak napvilágot. Kiad két verseskötetet (ÉLET ÉS DALOK, ÁLDOZAT A LÁROKNAK), KATÁNGOK címen elajándékozásra szánt folyóiratot indít, s abban versei mellett megjelenteti MOST ÉS HALÁLUNK ÓRÁJÁN című naturalista drámáját. Tenni és érvényesülni

akar. Szociális érzékenységét mutatja a KATÁNGOK első füzetéhez írt előszava, melynek kezdő mondatai Szabó Ede fordításában így hangzanak: „*Csupán egy szót. – ...Ti olcsó kiadásokban jelentetitek meg műveiteket. Ezzel a gazdagoknak megkönnyítitek megvásárlásukat; a szegényeken nem segítetek vele. A szegényeknek minden túlon túl drága. Még ha két krajcárba kerül is, és a kérdés az: könyv vagy kenyér? Ők a kenyeret választják; rossz néven vehetitek-e ezt? Ha tehát mindenkinek adni akartok, adjatok!*”

Prágában riasztják a német és cseh nacionalizmus viszályai, s az ÁLDOZAT A LÁROKNAK című kötet IN DUBIIS (KÉTKEDVE) című versében az alábbiakat vallja:

I

*Meg nem hallok én hangjait
a népek közti vad tusának,
semely' oldalon nem találnak;
mert nincs igazság ott, sem itt.*

*S mert nem feledtem, mit mondott Horác,
nem köteleztem el magam,
így lett s maradt a jelszavam:
aurea mediocritas.*

II

*Az a legnagyobb énnékem,
kinek nincs egy zászlaja,
nem maradt foglyul a részben –
az egész világ fia.*

*Othona a világ, s mégis:
hazájáért is rajong,
kincse a honi vidék is –
háza lesz hazája ott.*

(Tatár Sándor fordítása)

E fenti idézetek érzékeltetik azt a lelki-állapotot, amelyben Rilke 1896. május 22-én Budapestre érkezik. Utazása célja kettős: meglátogatni rokonait és megnézni Magyarország ezredéves évfordulójának ünnepségeit.

Rilke apai nagyapja testvérének lánya, Maria Rilke ekkoriban Budapesten él. Férje, Josef Müller vámtisztként a budai Déli pályaudvaron dolgozik, s mint Rilke leveleiből is értesülhetünk róla, írói szerepben is tetszeleg. Miután Rilke egyik levelében meglehetősen részletességgel mutatja be, s életútja, melyet különböző és önmagukban nagyon hiányos forrásokból rekonstruálni tudunk, jellemző adalék az Osztrák–Magyar Monarchia kultúrtörténetéhez, érdemes a megismert adatokat összefoglalni:

Josef Müller, avagy Szinnyei József MA-

GYAR ÍRÓK ÉLETE ÉS MUNKÁI szerint Müller József az 1887-es évre kiadott német irodalmi kalendárium (DEUTSCHER LITERATUR-KALENDER AUF DAS JAHR 1887, Berlin, Stuttgart: W. Spemann) adatai alapján Temesváron született 1836. január 17-én. Két évvel volt idősebb, mint Rilke édesapja, s Josef Rilkéhez hasonlóan ő is katonai pályán próbált szerencsét. A katonaelet meghatározó élménye lehetett, mert hat könyvet is írt, amelyekben a hadseregben szerzett élményeit mesélte el lelkesítő célzattal. Szinnyei szerint főhadnagyi rangig vitte, és a 34. cs.-kir. gyalogezredben szolgált. Az Osztrák Nemzeti Könyvtár őrzi azonban egy művét, amely az I. Vilmos porosz királyról elnevezett 34. határőr-tüzérezrednek az 1859-es és 1864-es háborúkban tanúsított hősiességéről szól. Valószínűleg már az 1866-os porosz–osztrák háború után leszerelték, mert egyik, 1867-ben az északkelet-csehországi Trautenauban (ma Trutnov) kiadott könyvének címlapján a szerző neve alatt társadalmi rangjának megjelöléseként „Grenz-Zollamts-Einnehmer”, azaz „határórvámhivatali vámbeszédő” szerepel. Néhány éves pozsonyi szolgálat után 1875-ben került Budapestre vámfőtisztnek. Európára viszonylag nyugodt évtizedek következtek, így a csataképek iránti kereslet csökkent. Josef Müller drámákat kezdett írni. 1881-ben a pesti Német Színház be is mutatta két darabját: február 14-én a NORDLICHT (ÉSZAKI FÉNY) címűt, december 5-én a SARAH-t, melynek hősnője a híres színésznő, Sarah Bernhardt alakjára emlékeztet. Ez utóbbi nyomtatásban nem jelent meg, csak a *Pester Lloyd* korabeli kritikájából tudunk róla. Ezt azonban érdemes idézni, mert a benne megrajzolt kép erősen hasonlít ahhoz, amit vendéglátó rokonáról Rilke is megrajzol majd 1896-ban: „SARAH, melynek címszereplőjét könnyen azonosíthatjuk korunk egyik művészjelenységével, azok közé az alkalmi darabok közé tartozik, amelyeneket a

boulevard- és külvárosi költők parancsra szoktak írni. Mint alkalmi darabot a SARAH-t jól megírták. A színmű egy sokat utazó művész nő életútját meséli el az Odeon-beli homályos indulástól legújabb világ körüli útjának kezdetéig. Ezt a számító impresszárió, »Claret« (olaszd: Jarret) szervezi. Ezt az életutat a darab három felvonásban, meglehetősen világosan és látványosan, drasztikus színházi hatásokkal és rafináltan hálás, a frázisok egész kincsestárával feldíszített szerepekkel mutatja be. Raro úr annyi ügyességet mutat a színházi hatások és a meglepő átmenetek megformálásában, hogy a nagy boulevard-írónak, D'Ennerynek, a KÉT ÁRVA szerzőjének tehetséges tanítványát fedezhetjük fel benne.»

Josef Müller ugyanis darabjait J. Raro álnévvel jegyezte. Valószínűleg úgy vélte, hogy egy állami hivatalnoknak, aki a maga posztján Ófelségét és az államot képviseli, nem illik könnyű polgári darabokkal az állami hivatalt lejártni. Bár a Gyapjú utcai német színház 1889-ig, leégéséig fennállt, nincs tudomásunk arról, hogy J. Rarónak több darabját is bemutatta volna. Rilke leveleinek keltezésében következetesen Ofent, azaz Budát ír, így feltételezhetjük, hogy a német irodalmi kalendáriumban Josef Müller lakáscímeként megadott Mondgasse az egykori Tabánban található Holdfény utcával volt azonos.

Rilke 1896. május 22. és június 12. között tartózkodott Budapesten; több Budáról írt levele is fennmaradt. Ezeket az 1933-ban Amerikába kivándorolt német matematikus, Richard von Mises (1883–1953) vásárolta meg Rilke-gyűjteménye számára, s publikálta őket két füzetben mint a RAINER MARIA RILKE IM JAHRE 1896 című sorozat második és harmadik kötetét 1945-ben és 1946-ban New York-

ban. E gyűjtemény, amely közel kétezer Rilkével kapcsolatos könyvtári és levéltári dokumentumot tartalmaz, ma a Harvard Egyetem Houghton Könyvtárában található. A publikált levelek tanúsága szerint a saját köréből kiszakadni nem tudó fiatal költő a két címzett mellett másoknak, pl. a fiatal prágai grafikusnak és festőnek, Emil Olriknak meg Fritz Korff prágai színművésznek is írt, e levelek azonban nem maradtak fenn. A Richard von Mises által publikált leveleket azonban érdemes teljes terjedelmükben közölni, mert a fent említett két füzetten kívül, melyek egyetlen magyarországi könyvtárban sem találhatóak meg, más kiadásban nem szerepelnek, ugyanakkor érdekes ellentétben állnak a közfelfogásban élő Rilke-képpel. Jól érzékeltetik a századvégi „modernség” kissé ingatag erkölcsi alapokon álló, mindenáron való tenni akarását.

A publikált levelek címzettjei:

– Rudolf Christoph Jenny (1858–1917) székesfehérvári születésű osztrák író, akinek SZÜKSÉG TÖRVÉNYT BONT című darabját 1896 májusában mutatta be a prágai Német Népszínház. Rilke elismerő kritikát írt róla a prágai *Deutsches Abendblatt*-ba. Budapestre érkezése előtt Rilke vele együtt utazott Bécsbe, hogy Jenny darabjának ottani bemutatójáról tárgyaljon.

– Láska von Oestéren (1874–?) bárónő, Friedrich Werner van Oestéren (1874–1952) osztrák katonatiszt és író ikertestvére, akiknek Prága közelében fekvő Veleslavin nevű kastélyában Rilke többször megfordult. Richard von Mises gyűjteményében Rilkének tizenhárom (számos verset is tartalmazó) levele maradt fenn, az 1895 decembere és 1896 júliusának vége közötti időből.

A levelek:

René M. Rilke

Ofen – Budapest, 1896. május 31.

Josef Müller főtisztviselő címén

Buda, Vámhivatali kirendeltség, Déli pályaudvar

Kedves, tisztelt Jenny Mester,

tehát a szállodába, ott számlakiegyenlítés, az Ön holmijainak összecsomagolása, hozzá a számla, konflis, pályaudvar: c'était mon chemin. És eddig a pillanatig minden meglehetősen simán és zökkenőmentesen ment; ekkor azonban a pénztárnál arról kellett értesülnöm, hogy a futárvonaton, amellyel utaznom kellett, nincs harmadosztály; kénytelen voltam másodosztályt venni; és ez a külső kényszer hatalmas, tátongó lyukat ütött a pénztárcámon, lyukat, melynek veszélyes következményeitől még mindig szenvedek, mivel sem papa, sem nagynéném, sem Dominicus nem igyekeznek a megígért pénzküldemény eljuttatásával. Az utazás elég jó volt. Egy tizennyolc év körüli lánnyal beszélgettem, aki látogatóban volt Pardubitzban, és egyedül utazott haza Pestre; nem a kissé üres beszélgetés értelme és tartalma ragadott meg, inkább az szórakoztatott, ahogy vonzó magyaros kiejtésével a németet törte. – Rokonaim vártak a pályaudvaron. Ezekről az emberekről, főként nagybátyámról, akinek Müller–Raro néven írt darabjait kisebb színházak játszották, máskor, talán majd szóban mesélek. Tipikus újságíró-természet, aki oly gyakran használ közhelyeket, hogy idővel maga is „érzés”-nek tartja őket. Még mindig magasabb elhivatottságot érez magában, de a többévi katonai szolgálattól (főhadnagyként szerelt le) és a rá következő hivatalnokoskodástól teljesen beszűkült. Olyan érzengő természet. De erről szóban jobban lehet beszélni. – Pest nagyon világvárosias, és talán éppen ezért meglehetősen jellegtelen. Tarka összevisszaság a széles utcákon, zene hallatszik számtalan kávéházból, melyek mindegyike óriás ablakon át bámul ki az utcára. És mindenütt nemzeti díszbe öltözött figurák farsangolnak, díszes zsinóros kosztümökben. Mindent összevéve számtalan benyomás, de formátlanul, mindenki olyan, mintha szereplő és statisza volna. Hiányzik egy nagy, mindent lenyűgöző eszme, mely kifejeződhetne az óriás körkép egyes vonásaiban. Ahelyett, hogy nap mint nap a kiállítást és a várost élvezném, órák hosszat ülök a rokonaim házat körülvevő kis külvárosi kertben, egy szőlőlugasban. Ott ülök, és a legszívesebben már megint az Önök körében lennék Prágában. Mi az ördögnek kellett idejönnöm! Úgy érzem, rossz helyen vagyok itt. – Ezek az emberek templomtorony-horizontjukkal, kicsinyes érdekeikkel és gondjaikkal majdnem olyan undort keltenek bennem, mint prágai rokonaim, noha ezek még mindig jóval fölötte állnak az ottaniaknak. A kiállításnak főként a történeti része érdekes. Különben, mint minden kiállításnál, itt is látszik a szándék... stb.

Kedves Jenny Mester, szép és harmonikus bécsi kapcsolataink után, melyeket méltán koronázott az Ön jól megérdemelt sikere felett érzett nagy öröm, száműzetésként élem meg a pesti napokat. – Norini még nem írt. – Ennek következtében dolgozni még nem dolgoztam. – Mi újság Prágában? Beszélt Korff-fal? Vagy Illing kisasszonnyal? Adja át mindkettőjüknek, s ha Carsen kisasszonyt megismerte, neki is, legszívesebben és legbensőbb üdvözetemet. Illing kisasszonyt remélhetőleg még Prágában fogom találni.

Ami életemet ezenfelül oly elviselhetetlenné teszi: szobámban, amely különben egészen meghitt, nincs íróasztal. Csak egy ovális szalonzasztal, melynek vastag terítőjét el-

borítják az aranyozott, pirosba és kékbe kötött díszkiadású verseskötetek. Az egész család írásigényét, mely különben sem valami nagy, egyetlen íróasztal elégíti ki, amely a „tisztá szoba” egyik sarkában ékeskedik, mindenféle hasztalan dologgal borítva. Tintatartó természetesen nincsen rajta. Ha a szegény idegennek az a hallatlan vágya támad, hogy szívének és tollának szomjúságát csillapítsa, a konyhaablak egyik poros szögletében kell a tintatartót megkeresnie, mert az ott gubbaszt tátongó szájjal (a dugó luxus lenne), mint egy asztmatikus vénember...

Kérem, kedves Mesterem és Barátom, írjon néhány sort. Mi van Prágában, mit csinálnak a „képzőművészek”? Volt a múlt csütörtökön egyesületi ülés? Ha Prágában is olyan az idő, mint amilyen engem itt megörvendezett, akkor az egyesület bizonyára kivonult már a nyári kocsmába. Orliknak írtam ma pár sort. Volt a Népszínházban? Mit csinál az igazgató-házaspár? Őt üdvözlöm, Magda asszonynak kézsókom – ne felejtse el Pinkerlt! Bemutatták már a FERNAND HÁZASSÁGI SZERZŐDÉSÉ-t, ezt az új francia csemegét? Nos, látta már? Ha igen, fűzzön leveléhez, amelyet úgy várok, mint fehér galambot a pusztában, egy kis megjegyzést, valami kis jegyzetlapot az összbenyomásról, arról, hogyan tetszett Önnek Carsen kisasszony, aki érzésem szerint jelentékeny szerepet kapott ebben a darabban. Mindenesetre még egyszer írok Önnek Pestről; de az azutáni alkalommal már személyesen cseveghetünk. Remélem, hogy legkésőbb 10-én Prágában vagyok. Mit gondol Schlesinger a MOST ÉS HALÁLUNK ÓRÁJÁN bemutatójáról? Most lesz a bemutató és a Gettke-darab előtt az ismétlés, vagy egyáltalán bemutatják-e a Gettke előtt? Azt hiszem, az első megoldás lenne a jobbik.

Kézsókom feleségének, és csókolom a kedves kicsiket!

Önt teljes szívéből üdvözlözi az Ön hű és tisztelő

René Rilkéje

Láska van Oestéren bárónőnek

Déli pályaudvar, Vámkirendeltség,
Krisztinaváros
Buda–Pest, 1896. június 2.

Igen tisztelt kegyelmes Bárónő!

Éppen most hallottam egy mesét, tovább akarom mesélni Önnek; noha nem tudom, szereti-e a meséket. Mégis elmondom, tehát: „Volt egyszer egy herceg.” – Volt egyszer egy... így kell kezdenem... „A herceg mindenfelé utazgatott a világban, és sok országot bejárt; kevésbé tudta már lelkesíteni India párás-forró színpompája, és megismerte az északi táj szívtelen fehérségét is. Himbálózott tevé hátán a sivatag magányán át, és ingatag csónakból odaálmodta magát az áhitott partra; mélyen behatolt a föld kristályos ereibe, és megmászott kevély sziklacsúcsokat, melyek lábainál ködbe vész a világ. Látta sötétzöld babérlombok között istenek fehér márványszobrai, és látott szemétdombot, melyből bogáncs mereszti halott ujjait. Aranyhajú, könnyű léptű lányokkal sétált a tavaszban, és segített mélyen ülő szemű öregasszonyoknak elseperni az útból a rozsdavörös őszi leveleket. Lakott csöpp, piros tetejű kunyhóban, s gyermekesen örült a kékeslila füstnek, mely gyertyaegyenesen szállt fel az egyszerű kéményből, és mosolyogva élvezte a nehéz tömjénfüst látványát, mely vastag felhőként emelkedett fel az aranyos tálból... Megismerte az istentagadókat, akik ökölbe szorított kézzel mennek el a fakereszt mellett, és a megszállottakat, akik templomok padlóján sebzik véresre homlokukat. Királyokkal ivott egy kehelyből, és reszketeg térdű öreg koldusokkal osztotta meg az utolsó kenyérhéjdarabkát. Nemes bor nedvesítette ajkát, de volt

úgy, hogy dohos pocsolóvízzel enyhítette szomját... És látta a Napot. Nap mint nap... És mivel nap mint nap látta, homályosnak és fénytelennek érezte. Szegény herceg! De egyszer véletlenül egy tavon utazott. Az éjszaka vastag kabátként nehezedett a vállára. És egy szigetre érkezett. Ott másféle halkán ringatózó és himbálózó ezüstös virágok üdvözölték, más szellők hizelegtek homlokának, és boldog árnyék érintette meg, akár egy hűvös anyai kéz. És ő egyre csak csodálkozott. Végül szóra nyitotta hercegi ajkát, s azt kérdezte: Ki teremtette mindezt? És a virágok, a szellők, a források daloló harmóniában mind azt felelték: A Nap. És a csodálkozó herceg megsejtette a teremtményekben a teremtőt. Megsejtette a virágokban a szépségüket, a szellőkben a légységüket, a forrásokban a tisztaságukat... És reménnyel közeledett feléjük. –

És eljött a reggel. És mikor reggel felkelt a Nap, ez a nagylelkű, pompás Nap, fényének ereje bezárta a herceg szempilláját, és megnyitotta szívét. És először érezte a herceg, hogy van még a földön magasztosabb, és hogy egyáltalán nem látott és ismert meg mindent... és azóta boldogabb és álmodóbb lett a herceg...”

Istenem, mennyire nem modernnek a mesék. Nem igaz? Nem, az enyém modern; mert ez csak a múlt héten történt meg. Nem is kellett volna „Egyszer volt”-tal kezdenem, ha e kezdet nem lenne olyan meseszerű.

...És a Nap akkor valami csodálatosat mesélt. Azt mesélte, hogy műveit józan és hideg ésszel alkotja, és hogy boldogság van abban, ha valami nemzeti. Sokat gondolkoztam azon, amit a Nap mesélt. És az elmúlt napok összes benyomása sem tudta ezt a töprengést lelkemből elűzni, semmi lárma sem tudta túlharsogni hangját fülemben. Pedig lárma van itt. Igazi hazafias lárma. Ha felhangzik egy himnusz, vagy a néppel teli csárdában sóvárgó táncát húzza a cigányzenekar, akkor tüzes lesz a magyar és félelmetes, mint (hogyan is szól a mondás?), mint egy „szerelmes talján”. Holott Pest nem az „ezeregy éjszaka” hangulatát idézi, mint vártam, hanem inkább az „egy éjszaka és ezer (forintét)”. A nyüzsgés nagyon tarka és lármás, ugyanakkor meglehetősen jellegtelen. A kiállítás történeti része elég érdekes, és a régi Buda „és Konstantinápoly”, ez a két illúzióra épített ábrázolás, legalább azon a szinten van, mint a „Régi Bécs”, ami a zenei és színházi világhiállítás idején volt látható. – Leginkább a kis kertben ülök, mely rokonaim házat körülveszi, a szőlő borította lugasban, és teleálmodom a lelkemet.

Ez megint nem modern. Egyedül, isten tudja, nem tudok magamon segíteni. Tulajdonképpen nagyon szívesen fogok Prágába visszatérni, noha Prágából nem hiányzik számomra más, mint a meghitt szoba, a papírokkal teli íróasztal a megszokott helyen. De ha már itt vagyok, meg akarom várni a június 8-i karneváli (bocsánat ezért a kozmopolita jelzőért) felvonulást. Utána azonnal Prága felé veszem az utam. Ha lesz időm néhány órát Bécsben tölteni, úgy veszem magamnak a bátorságot, hogy Önt, Igen Tisztelt Kollégánót, és a mesés helyszínt felkeressem. Szeretném, ha Ön lenne az első, akinek frissen szerzett pesti tapasztalataimról beszámolok, s szeretném, ha a legutóbb érintett ezer kérdést tovább boncolgathatnánk.

Remélem, a Bárónő jól van. Kérem, adja át kedves és kegyelmes édesanyjának legmélyebb tiszteletemet és kézcsókomat.

És ha nem szereti a meséket, bocsásson meg. Akkor, mire Bécsbe érek, megint modern akarok lenni, és józan a fejem búbjáig. Majdnem olyan józan, mint amilyennek Ön gondolja magát.

Csókolom a kezét, és maradjon, kérem, jó hozzám

az Ön René Maria Rilkéje

Rudolf Christoph Jenynek

Buda–Pest, 1896. június 5.

Legkedvesebb Barátom és Mesterem,

legszívésebben köszönöm kedves sorait; leveleink keresztezték egymást. – Kedves Barátom, soraimból érezni fogja, milyen nehezemre esik, hogy az Ön becses társaságát ilyen hosszán nélkülözni kell. Isten a megmondhatója, milyen szívesen lennék megint az Önök körében. Ezért kérem, legyen segítségemre egy kis kegyes csalással. Itt úgy gondolják, hogy 15-ig vagy 16-ig maradok; de nekem ettől borsószik a hátam.

Küldjön nekem haladéktalanul egy postai levelezőlapot, amelyben néhány tetszőleges megjegyzés mellett aláhúzva ez álljon: „Darabja ügyében feltétlenül szükséges, hogy 10-ig, de legkésőbb 11-én személyesen megjelenjen Prágában. S. igazgató úr kért, hogy közöljem ezt Önnel...”

Bizza, tisztelt Mester, ezt az általam úgy várt Hiób-hírt egy *nyílt* levelezőlapra; ezeket ugyanis itt mindenki amolyan hun módra szemrebbenés nélkül elolvassa.

Nem tudom, miért, de úgy vagyok ezzel a magyarországi úttal, mint Lenau az ő amerikai utazásával. Nekem is hiányzik a „pacsirta”: a dalos hangulat. Itt nap mint nap örökös bámészkodás van. Sarkon állás órák hosszát, néhány tarka zsinóros mente és csipás mágnásfő miatt.

Mindehhez hőség, por, íróasztal nélküli szoba, melynek ajtaja ki-be nyílik a látogatók előtt.

Nem, Mester, a mi életünk a nyugodt alkotás és az, hogy titkos csendben, komoly egyetértésben élvezzük a világot; a hurrákiáltásokon, az egyenruhák megéljenzésén, az egész napos ácsorgáson mi már túl vagyunk.

Nyújtsa ki felém hű karját, és vonjon engem, a száműzöttet, megint bűvkörébe – ott az én világom.

Örülök, hogy hamarosan megint szemtől szemben állhatok Önnel.

A Schnitzler-ügy jellemző ezekre az irodalmi parvenükre. Egy-két éven belül, ha csak egy csepp igazság van is a földön (meg fogja látni hamarosan), Arthur Schnitzler alázatosan fog várakozni a dramaturg Jenny, a híres drámaíró előszobájában.

„Enyém a bosszúállás” – mondja az Úr. Várjuk ki a végét.

Mára meghívtak egy nagyon gazdag, tekintélyes hölgyhöz, Selma von Strasserhez, vacsorára, értsd souper-ra. Ó a fentnevezett A. Schnitzlerrel távoli rokonságban van.

Kedves, tisztelt Barátom, ahogy egy szerelmes férfi várja találkára kész új barátnője első levelét, úgy várom „csuhabarna” levelezőlapját, melynek „categoricus imperativus”-ára jövőendő filozófiámat akarom építeni.

Hogy megállok-e Bécsben, és *mikor* érkezem, arról még írok. Előre is köszönöm baráti szolgálatát. Szeretném, ha minél hamarabb viszonzhatnám.

Mit csinálnak kedves gyermekei? Fredl és Elsa? Jól van felesége önagysága is?

Mi van Illing kisasszonnyal? Haragszik rám? – Korff Prágában van még? Mi trovo qui come in Sibiria... nulla lettera a tutti gli uomini cos freddi! Adjon, kérem, e két utolsó kérdésre rövid választ a levelezőlapon. – Orliknak is írtam, remélhetőleg megkapta. Remélem, a 11-i egyesületi estére az Önök körében leszek.

Adja Isten!

Mindenkor szívélyes és hű együttérzéssel és odaadással

René M. Rilke

Buda, Déli pályaudvar, Vámkirendeltség

Buda–Pest, 1896. június 9.

Kedves, tisztelt Barátom és Mesterem,

ezerszer köszönöm, hogy olyan gyorsan küldte a várt levelezőlapot. Kiváló megfogalmazása a legnagyobb örömmel töltött el. Ha e levél nem tette is lehetővé, hogy már holnap utazhassam (nem akarom e határidőhöz való túlzott ragaszkodásommal megbántani rokonaimat), azt mégis elértem, hogy a szombati utazásra vonatkozó elhatározással csupán megdöbben sajnálkozásukat tudják szembeszegezni. Eszerint fogok cselekedni; szombaton elutazom innen, vasárnap Bécsben maradok, megnézem a Velence-parkot a Práterben. Vasárnap este vagy hétfőn hajnalban térek haza. Hogy Bécsben feltálatom-e magam Bahr úrnak, még nem tudom. Mindenesetre meglátogatom von Oe. bárónőt, Jenison bácsi pillanatnyilag nincs Bécsben. Minden más újságot, igen tisztelt Barátom, majd szóban fogok elmesélni. – Tegnap volt a nagy diszfelvonulás. Két órán át vonultak el mellettem mindenféle férfiak, lovon, tarka, színpompás, bársonyból, selyemből és cobolyprémből varrt ruhákban, ékszerekkel gazdagon díszítve. Csupa mágnás és nemes. Festői és dekoratív szempontból nagyon szép volt ez a pompás lovaskép a felhőtlen nyári napsütésben, amely minden szint még frissebbé és lángolóbbá tett... de a festőiség-e a főszempont, ha az ember egy nép ünnepeit itéli meg? Kérdőjel. Gondolatjel.

Orlik időközben nagyon kedvesen válaszolt. Ha látja az ifjú mestert, mondja meg neki, hogy levelével nagyon megörvendeztetett. Korffnak pedig mondja meg, hogy haragudnom kellene rá, amiért hosszú levelemre *egy szóval* sem válaszolt. Pedig megígérte, hogy írni fog. Norini velem szemben is teljes hallgatásba burkolódzott.

Remélem, kedves Barátom, munkája hamarosan csökkenni fog; nem szabad túlságosan megerőltetnie magát. Kézcsókom kedves feleségének, az aranyos kicsiket sokszor üdvözlöm. Legőszintébb köszönetemet fejezem ki baráti segítségéért, és kérem, őrizzen meg barátságában.

Az Ön őszintén tisztelő és odaadó

René M. Rilkéje

A fenti levelek alapján érthető, hogy a budapesti látogatás nem hagyott különösebben mély nyomokat Rilkében. A világháború végéig Magyarországról nem esik szó sem költészetében, sem levelezésében. Annál meglepőbb, hogy 1920 és 1922-ben akkori szemléletének megfelelően átértékeli egykori élményeit. Míg az 1896-ban Budapestről írt beszámolóiban nagynénjét, tulajdonképpeni rokonát meg sem említi, mély megértéssel ír róla svájci évei védangyalának, Nanny Wunderly-Volkart asszonynak 1920. július 8-án Velencében keltezett levelében. A millenniumi diszfelvonulás is ellentétes előjelet kap a több mint negyedszázad távlatából; ez talán annak is tudható be, hogy az 1922. július 15-én írott levél címzettje Margot Sizzo grófnő, aki anyai ágon a Semsey grófok családjából származott, Kassa közelében gyermekeskedett, s családjának a Vág völgyében fekvő Adamóczi községbeli kastélyában élt haláláig, 1977-ig.

Miután ezek a levelek több magyarországi könyvtárban is megtalálhatók, és Báthori Csaba remélhetőleg folytatja a Rilke-levelek magyar fordítását, így csak a budapesti látogatásra vonatkozó részleteket közöljük.

Nanny Wunderly-Volkart asszonynak

Palazzo Valmarana a San Vio,
Velece, 1920. július 8.

[...] Kedvesem, mit mondjak erre: *nekem* is volt egy nagynéném, aki egy szép napon nem akart többé fölkelni. Hosszú évekkel ezelőtt meglátogattam Budapesten. Nem volt olyan romantikus-nagyszerű neve, noha édesanyja született Woraszicki-Millésimo grófnő volt, de ő egy Müller úrhoz ment férjhez, és ez hosszú távon bizonyára fásasztó volt. Nem lehetett róla tudni, hogy lett volna valami különös betegsége, egyszerűen egy szép napon nem fogadta el többé a felkelés és lefekvés monoton váltakozását, életének alapja az ágy lett, s ezzel minden pazarlást és feleslegességet megszüntetett. Hasonlóan, mint Toggenburg néninek, ez a lét az ő számára is rendkívüli fejlesztő energiák melegágya lett. Nyoma sem volt restségnek. Noha a teste kitelt és elnehezült, könnyeden uralkodott rajta. Csak a haja nem lett többé életteli, emlékszem erre a különös, fénytelen, alvó hajra, amely sápadt szőkéből átaludta magát a szürkébe, teljesen érzéketlen volt és egész viharok elektromosságával teli. Sajnos, mint családom többi tagjáról, úgy erről a Marie néniről is csak nagyon keveset tudok; sürgős volt, hogy mindannyiuktól megszabaduljak. [...]

Margot Sizzo grófnőnek

Château de Muzot, 1922. július 15.

[...] Olvasta-e, milyen szavakkal mérlegelte nemrégiben az annami császár, Khai-Dinh, a francia szellem lényegét, összevetve saját népe szellemével, s mily keleti kedvességgel dicsérte azt? Azt mondta Párizsban: „Vous êtes une grande idée vivante, active, créatrice et féconde. Nous sommes une grande idée mélancolique et calme s’attachant avec charme au culte du Passé” – nem csodálatos? És milyen harmonikussá lehetne tenni a világot, ha a népek egymást így elismernék, s mindenki tiszteletteljesen csodálkozva elfogadná a maga egyéniségét és a másikat. Ehhez természetesen az szükséges, hogy az ember tisztán felismerje a maga egyéniségét, hogy egyáltalán „egyénséggé” váljék, és az egyéniségben eszmévé. Hány ország tudná ezt az eszmét önmagában felmutatni? Németország álvirágzása negyven esztendejében egy hamis eszméből, egy rögeszméből élt – és egy hiú tévedés foglyaként rosszul használta eszmealkotó tehetségét –, Ausztria túlságosan hanyag és nemtörődöm volt, semhogy átküzdje magát az eszméhez, melynek nagyon érvényesnek és megbékítőnek kellett volna lennie; Magyarországnak kellene hogy legyen, mert koronájába vetett hite, az a csendes, megtéveszthetetlen, sok évszázados törekvés, hogy a hatalom legérthetlenebb voltát tisztán megőrizték egy tárgyban, nem lehet más, mint egy nagy, titokban tartott eszme; István király koronája akkumulátora ennek az érinthetlenségben és közösségben összegyűjtött erőnek: ez a korona gondolkodik, valami gondolkodik benne, mint egy aranyos főben...

Még emlékszem arra a szívdobogásra, amely (oly sok évvel ezelőtt, talán 1895-ben) Pesten elfogott, amikor ő, a korona, a millenniumi ünnepek napjaiban, saját diszhintóján Buda irányában elvonult mellettem. Akkoriban a családom éppen arra próbált kényszeríteni, hogy foglalkozást válasszak... Hát az ilyen ember számára, mint én, akinek oly sok kapcsolata van a dolgokkal, a felfokozott, jelentékeny, végleges dolgokkal, nem az volna-e az egyetlen igazán megfelelő hivatal: a szent korona őréé...? [...]